

A L'ENTORN DE «MANUSCRITS VERDAGUERIANS DE REVELACIONS, EXORCISMES I VISIONS» DE MOSSÈN JOSEP JUNYENT I RAFART*

JOAN BADA I ELIAS

Amigues, amics:

Malgrat que pugui sonar tòpic, permeteu-me en començar aquestes paraules que manifesti el meu agraïment al senyor bisbe de Vic, i als presidents de la Fundació Jaume I i del Patronat d'Estudis Osonencs, per haver estat convidat a pronunciar-les. Ho faig com a petit però cordial homenatge a Mn. Josep Junyent i Rafart, amb qui el 18 de gener de 1967 vaig tenir el goig de compartir la taula, abans de prendre part en un dels primers actes ecumènics postconciliars a l'Església Evangèlica de Manresa. A partir d'aquell moment les nostres vides no es van entrecreuar massa vegades però sempre que van fer-ho, la darrera ja molt a prop del seu traspàs, van estar plenes de cordialitat i de sintonia.

Manuscrits verdaguerians de revelacions, exorcismes i visions (vol. I: *Llibretes de Visions de Teresa*), publicat amb la pulcritud acostumada i característica d'editorial Barcino, és en primer lloc això, un primer volum. Els Quaderns d'Exorcismes «els deixo», escriu Junyent en el prefaci, per a un volum posterior, que constituirà una segona part del treball present, per la senzilla raó que el seu estudi és més ardu i, la matèria, més complexa» (p. 35). Malgrat tot, l'estudi preliminar del primer volum, amb un total de 352 pàgines, que inclouen 280 notes, palesa ben clarament que també aquest estudi està fet amb exhaustivitat, sobretot si tenim present que l'acota exclusivament als anys 1888-1894 (p. 33) i que Mn. Junyent es manté fidel a la seva declaració de principis en escriure: «Faig constar, doncs, que vaig

* Conferència pronunciada el dia 21 d'abril de 1994 al Temple Romà de Vic en l'acte de presentació del llibre pòstum de Josep Junyent i Rafart *Manuscrits verdaguerians de revelacions, exorcismes i visions* (vol. I: *Llibretes de Visions de Teresa*).

iniciar aquest estudi per encàrrec i no pas per cap apassionament personal i em captindré tant com podré en aquest desapassionament inicial, en una estricta labor de recerca científica, disposat a assumir-ne totes les responsabilitats» (p. 33). El primer volum, doncs, inclou només les quatre llibretes de revelacions atribuïdes a Teresa Vilagran, de la qual Mn. Junyent es preocupa també de donar-nos la genealogia en un annex ben laboriosament treballat. Aquestes revelacions s'inicien l'octubre de 1883 i es clouen el mes d'abril de 1892, pocs mesos després que hagués començat la relació entre Mn. Cinto Verdaguer i la vident a la casa d'oració del carrer dels Mirallers, núm. 7, 4t. pis.

També jo vull situar-me en aquest pla científic-històric en comentar aquestes quatre llibretes de revelacions, davant de les quals confesso que per tarannà sóc bastant reticent. Malgrat tot, aquestes 140 pàgines són una font històrica, prescindint del valor sobrenatural o preternatural que es vulgui o es pugui donar-los. És així com m'hi apropo i us ofereixo aquestes reflexions.

D'entrada cal tenir present que la font històrica presentada ajunta dues persones: Verdaguer, el redactor, i Teresa Vilagran, la vident. Cadascun d'ells té el seu món, que aquí s'agermana amb l'altre, però que cal tenir present. Una de les millors formes de la historiografia actual és precisament la d'oferir història i biografia, com féu Pierre Haubtmann en la seva modèlica obra sobre Proudhon.

La vida activa de Verdaguer queda emmarcada entre el Concili Vaticà I, suspès l'any 1870 a causa de l'entrada de les tropes italianes a Roma, el mateix any de la seva ordenació sacerdotal i del seu primer encàrrec pastoral a Vinyoles d'Orís, i l'any 1902, tot just publicat el llibre d'Alfred Loisy, *L'évangile e l'Église*, amb el qual s'iniciava la qüestió modernista, vigent encara avui –en el fons de la qüestió es troba la reubicació de la teologia en el món de la ciència trasbalsat al llarg del segle XIX pels nous descobriments de tipus ben diversos– i present en el rerafons doctrinal del món en el qual es movien la vident i el redactor. D'altra banda, 1902 és l'any en el qual un conveni entre la Santa Seu i l'Estat espanyol permetia l'augment dels instituts religiosos i reduïa les exigències per a la concessió d'obertura de noves cases, que fou molt considerable fins a 1931.

Malgrat que el Concili havia acabat amb la proclamació del primat del papa i de la seva infalibilitat, ningú no podia oblidar que l'anticoncili convocat pels lliurepensadors europeus i celebrat a Nàpols el mateix dia en què s'inaugurava el concili romà –8 de desembre de 1869– significava quelcom més que una mascarada. La seva declaració incloïa els principis: la llibertat de la raó enfront de l'autoritat religiosa, la independència de l'home enfront del despotisme de l'Església i de l'Estat, la solidaritat dels pobles enfront de l'aliança de prínceps i capellans, l'escola lliure enfront de l'educació pels capellans, el dret enfront del privilegi, per acabar dient

ENTS, ESTUDIS * BIBLIOTECA

JOSEP JUNYENT I RAFART

MANUSCRITS VERDAGUERIANS
DE REVELACIONS,
EXORCISMES I VISIONS

VOLUM I

LLIBRETES DE VISIONS DE TERESA

EDITORIAL BARCINO
BARCELONA 1991

BIBLIOTECA VERDAGUERIANA

que «no reconeixem cap altre principi que els de la ciència, ens declarem lluitadors de la llibertat humana, reivindicuem la necessitat de suprimir tota església oficial. Cal que la dona sigui alliberada dels lligams de l'Església i de la legislació que l'oprimeixen i la priven del seu desenvolupament. Cal que la instrucció estigui lliure de qualsevulla ingerència religiosa, ja que la moral té dret a ser plenament independent». A Espanya el lliurepensament va trobar el seu vehicle en la Institución Libre de la Enseñanza, fundada per Francisco Giner de los Ríos el 1876, base i fonament de la generació del '98 –la generació del desastre– la ideologia de la qual quedaria marcada per la crítica a la monarquia, a l'exèrcit, a l'Església, i que convertiria la qüestió religiosa en un punt clau: com a víctima propiciatòria, com a reacció popular enfront del predomini eclesiàstic, com a exigència dialèctico-política dels partits liberal i conservador, com a resposta mimètica al comportament de França, punt d'emmirallament dels nostres polítics. Més tard la generació del '15 –la d'Azaña, d'Ors, Madariaga, Ortega i Gasset, etc.– tindria molta força en els plantejaments de la II República Espanyola.

Cal afegir-hi també l'«anticlericalisme», que eclosionava amb força a partir de 1868 i que volia dur endavant el programa secularitzador, provocant l'enfrontament entre una concepció de l'Església com una societat més, subordinada, per tant, a l'Estat, i la concepció de l'Església com a societat perfecta, amb els drets i deures inherents a tots i cadascun dels seus membres per a obtenir la seva finalitat i desenvolupament personal perfecte. Els assalts als convents de Madrid i d'altres capitals provincials arran de l'estrena d'*Electra* de Pérez Galdós el 1901, el mateix any que Ferrer i Guàrdia inaugurava l'Escola Moderna, eren el mal presagi de 1909 i 1936. Per al nostre tema tenia encara una altra implicació un dels firmants de la declaració de Nàpols, el doctor Suñé i Capdevila, alcalde de Barcelona després de la setembrina de 1868, diputat a les Corts de Madrid, on havia pronunciat un discurs que portava per títol *Guerra a Dios*, i que a més seria un dels metges que intervindria amb el seu judici desfavorable en el tancament de la capella de Vallcarca (dels Penitents), obra del pare Palau, avui beat, del qual no es pot desvincular en absolut el contingut de les revelacions, on és present de forma constant. En el rerafons, doncs, de les «revelacions» hi trobem també el tema dels «exorcismes», o millor, la presència del dimoni o de Satan, a qui, no ho oblidem, per aquell mateix temps Proudhon volia erigir un monument com a primer lliurepensador de la història i el primer rebel enfront de Déu. El mateix Palau havia enviat una exposició al papa Pius IX sobre la necessitat de restaurar l'orde menor de l'exorcistat, per ésser exercit de forma permanent (1866), i adreçà un memoràndum sobre la mateixa proposta als pares conciliaris del Vaticà I, que fou publicada posteriorment com a fulletó per la revista «El Ermitaño», que ell editava des del maig de 1868 i que tenia com a objectiu primari presentar la fonamentació evangèlica de l'exorcistat. Hom pensa que els 200 bisbes de la revelació bé poden significar

els pares conciliars. Pocs anys després, el 1879, moria el rector de La Molsosa, Mn. Francesc Gonfaus Arnau, el procés de beatificació del qual va ser iniciat, i que tenia fama de ser un bon exorcista. Sens dubte que Mn. Cinto el concixia i sabia que fins a La Molsosa arribaven «possessos» que no havia pogut curar el pare Palau, que havia mort el 1872.

En la literatura religiosa del moment Satanàs és l'autor i protagonista principal de la «revolució» –1789, 1848, 1868 a Espanya– que afecta no sols el camp polític sinó que també afecta al camp de les idees i dels costums. El «satanisme» com a màgia tenia una difusió notable i els bisbes, per exemple Montserrat de Barcelona, no havien dubtat a condemnar públicament llibres sobre el dimoni com el d'Allan Kardec (pseudònim de Léon Rivail) –1864. D'altra banda ens trobem en una època de fort creixement de l'«espiritisme» sobretot en pobles i barris barcelonins com la Barceloneta, el Clot, Gràcia...; per això en moltes de les fundacions de col·legis religiosos en aquestes àrees urbanes apareix gairebé sempre com a motivació frenar l'expansió d'aquest moviment juntament amb el desig d'evitar l'expansió del protestantisme, que arran de la setembrina havia aconseguit la llibertat de cultes, ratificada també per la Constitució de 1876 atorgada per la monarquia restaurada dos anys abans, i durament criticada per la majoria dels bisbes espanyols. L'afirmació del monarca en la declaració de Sandhurst, que volia ser alhora catòlic i liberal, motivà no sols la darrera guerra carlina sinó que també plantejà amb tota cruïssa la qüestió moral de la licitud de l'adhesió dels catòlics a la monarquia constitucional, que comportava, deien, l'adhesió al liberalisme, condemnat per Gregori XVI (Mirari Vos, 1832) i per Pius IX (Syllabus errorum, 1864, el permanent punt de referència de l'integrisme d'aleshores i malauradament també d'ara). La decisió de Pidal i Mon de fundar la *Unión Católica* per integrar els catòlics a la via política de la monarquia constitucional (1880), l'encíclica *Cum multa* de Lleó XIII (1882) exhortant els catòlics espanyols a la pau i col·laboració polítiques, la publicació de *El liberalismo es pecado*, de Sardà i Salvany (1884) i la fundació del partit integrista de Ramon Nocedal (1887) són fites a tenir presents per recordar la pugna i els conflictes que deixaren un rastre important d'enfrontaments que perjudicarien el diàleg de l'Església catalana amb el món que sorgia. Protestantisme, espiritisme, liberalisme, tot estava en un mateix sac i qui el duia no era altre que el Dimoni. La lletra de l'himne compost per Sardà i Salvany per a la peregrinació a Roma, promoguda per Nocedal, sota el patrocini de santa Teresa, és prou significativa d'aquest aiguabarreig: «Firme la voz, serena la mirada // del mundo en faz, cantemos nuestra fe. // De Cristo Dios la Iglesia es nuestra madre, // de Roma el Rey cautivo es nuestro padre: // Antes morir que separarnos de él. // Del pueblo hispano // noble y leal // aqueste el grito // siempre será // ¡Ruja el infierno! // ¡Brame Satán! // La fe de España // no morirá».

Afegim-hi encara «la maçoneria», l'origen satànic de la qual estava en aquells moments fora de cap dubte. Gràcies als estudis del pare Sánchez i

Ferrer, per a qui la maçoneria «és una de les obsessions del catolicisme» (1, p. 60) en coneixem molt bé el desenvolupament a Catalunya: de 1870 –data del naixement de Mn. Cinto– fins a 1902 –data de la seva mort– són 124 les lògies fundades –amb major o menor duració–, però, d'aquestes, 107, és a dir, el 85'6%, ho són entre els anys 1880-1899. Lleó XIII, amb l'encíclica *Humanum genus* (1884), en renovava la condemna i, dos anys més tard (1886), imposava en el conjunt de les pregàries finals de la missa una de dedicada a Sant Miquel arcàngel –pregària que curiosament no incloïa l'edició típica vaticana del missal ni tampoc figurava en la rúbrica– i que com notava amb ironia Jugmann «té caràcter d'exorcisme, raríssim en la litúrgia romana». Era l'única, a més, que el capellà resava agenollat davant de l'altar, postura mai considerada en la litúrgia catòlica. En la pregària es demanava a l'arcàngel que pel poder diví llancés a l'infern Satanàs i els altres esperits malignes «que corren pel món per la perdició de les ànimes». Quatre anys més tard el papa publicava un *Exorcismus in Satanam et angelos apostaticos* (18 maig 1880), que a Espanya només publicaria el Butlletí de l'Arquebisbat de Toledo, però que Verdaguer traduiria al castellà per a ser publicat a la «Hormiga de Oro» (Barcelona 1891, quatre pàgines), precisament en plena etapa d'exorcismes. ¿És molt difícil pensar que, quan la vident parla de l'intercanvi de cors entre Lleó XIII i Verdaguer, vol justificar els exorcismes d'aquest com a «informes» amb la voluntat papal? Fins ara han aparegut en les meves paraules el pare Palau i l'arcàngel Miquel: és un primer bloc de les persones que figuren en les aparicions.

Un segon bloc el configuren un beat, Josep Oriol, i una beata, Anna de Jesús. El primer seria canonitzat el 1909. La seva vida i el lloc de culte era la capella de la sang de la parròquia del Pi i el tema de la sang és un dels temes més recurrents al llarg de les revelacions. D'altra banda la seva fama com a director d'ànimes i confessor eren sens dubte per a la vident un homenatge al seu director, Jacint Verdaguer. La segona era filla de Medina del Campo (1545) i havia estat acceptada en el carmel descalç per la mateixa santa Teresa d'Àvila, que l'havia enviat a fundar als Països Baixos. La seva vida havia estat força difícil i, un cop introduïda la causa de beatificació el 1878, el 1885 havien estat aprovats els seus escrits i cartes espirituals; d'altra banda, a ella havia dedicat Sant Joan de la Creu el *Càntic espiritual*. Era, doncs, una perfecta al·lusió als propis escrits i a la possibilitat de la seva aprovació, com qui sap sinó incloïa una implícita petició a què el poeta li dediqués alguna de les seves obres.

La presència de santa Teresa és òbvia pel nom de la pròpia vident i per la vinculació carmelitana del pare Francesc Palau i Quer, que es troba, com ja deia abans, en l'arrel més pregonca de tota aquesta qüestió d'exorcisme i visions. També la presència de sant Josep en les aparicions té un doble origen: al costat de la filiació carmelitana i l'estima de santa Teresa per sant Josep, hi ha el fet que en aquells moments la devoció al sant havia crescut notablement. L'Associació de devots de sant Josep, la Hermandad Josefina del beat Enric d'Ossó (1876), però sobretot l'inici de les obres del

temple de la Sagrada Família, confiades per la seva promotora, l'Associació Josefina, fundada el 1866 pel llibreter Josep M. Bocabella que publicava el «Propagador de la Devoción a San José», ara ja a Antoni Gaudí, després que la primera pedra i el primer projecte havien estat de l'arquitecte Francesc de P. del Villar (1882), eren un bon punt de referència per donar veracitat a les visions. L'erecció del santuari de Sant Josep de la Muntanya a Barcelona el 1895 seria el punt culminant d'aquesta devoció en convertir-se en un dels més freqüentats llocs de peregrinació.

Finalment, un lloc preeminent –per la figura del canvi de cor tan freqüent en el text de les revelacions– ocupa la devoció al Sagrat Cor, la festa litúrgica del qual havia estat estesa a tota l'Església universal l'any 1856. Però hi havia una raó més propera. El 1886 havia estat oferta a Joan Bosco la peça de terra del cim per tal que hi alcés un temple dedicat al Sagrat Cor, tot i que inicialment fou una senzilla capella. Val la pena també tenir present que en ambdós temples la finalitat era l'«expiatòria», expiació necessària donada la depravació dels costums que s'afirmava que es donava en la societat del moment, més en la catalana, que vivia les acaballes de la «febre d'or», en el període 1871-1885, marcat per la favorable conjuntura econòmica, fruit de l'exportació del vi –França era atacada per la fil·loxera, que arribaria a Catalunya aleshores–, el creixement de les indústries metal·lúrgiques i tèxtils, i les exportacions de ferro, coure i plom. Una conjuntura econòmica favorable que trobava en l'Exposició Universal de 1888 la seva més plètòrica expressió, però que també anava acompanyada del creixement de l'anarquisme radical de tendència bakuninista, que faria esclatar bombes –la del Liceu el 1893 ha estat prou recordada aquests dies però no s'ha d'oblidar tampoc la del carrer dels Canvis Nous en passar la processó del Corpus de l'any 1896– i crearia una situació generalitzada d'inseguretat i de por. L'Església no acabava de trobar la resposta a aquesta nova problemàtica, ja que tant l'Institut Català d'Artesans i d'Obrers, fundat pel bisbe Lluch de Barcelona (1875), com els Cercles Catòlics Obrers del pare Antoni Vicent (Manresa, 1880), eren un petit gra de sorra davant la magnitud del problema, que no prenia encara carta de naturalesa en les preocupacions prioritàries de l'Església Catòlica. L'encíclica *Rerum Novarum* de Lleó XIII (1891) obriria el camí a la consciència social, però a Espanya amb força dificultat; alguns bisbes ni la publicaren en els seus butlletins oficials. Val a dir que a Catalunya no fou així i que el 21 de novembre de 1892 els bisbes publicaven un document col·lectiu –crec que és dels primers– manifestant la plena recepció de la doctrina pontificia, que procuraren de fer present en el IV Congreso Católico, celebrat a Tarragona el 1894, en el qual es propugnaren una sèrie de mesures d'ordre social.

Per a completar el marc històric d'aquell moment caldria parlar també del «catalanisme», sobretot si recordem que l'any de la darrera de les visions de Teresa Vilagran és 1892, l'any de la publicació de les Bases de Manresa. Des de la perspectiva del catalanisme «catòlic» la trobada sacer-

total de 1880 amb el compromís de difondre la devoció a la Mare de Déu de Montserrat, la coronació canònica de la seva imatge el 1889 –primera en tota la península–, i la publicació de la *Tradició Catalana* del venerable Torras i Bages són punts de referència obligada que, si bé no tenen influència directa en el contingut de les revelacions, sí que sens dubte van tenir-la en tot el context social de la seva recepció i de la problemàtica verdaguerriana, de la qual jo no he de parlar.

Acabo, doncs, manllevant unes paraules de Lluís Calderer en la presentació del número 3 dels «Quaderns Faig», i us ofereixo aquestes breus reflexions històriques «com a testimoni de gratitud i homenatge a l'amic... afectuós i generós que hem tingut la sort i el privilegi de sentir amb nosaltres. I amb l'esperança que la memòria escrita contribueixi a fer permanent la seva presència i el seu mestratge».

Moltes gràcies per la vostra atenció.

Vic, 21 d'abril de 1994.